

Hvordan kunne den meget begavede prosessønnen Vidkun Quisling ende opp som nasjonalsosialistenes «fører»? Dagbladet SON-DAG bringer med enerett utdrag fra høstens kanskje mest omstridte bok «En fører blir til» av Hans Fredrik Dahl, med tillatelse fra forfatteren og Aschehoug Forlag.

– Fortjener oppreisning

Av INGER BENTZRUD

Hans Fredrik Dahl har hevdet, og fastholder, at Vidkun Quisling fortjener oppreisning på enkelte punkter. Dette har utløst en mistenksom beredskap i norsk opinion. Før noen har lest en linje av «En fører blir til» trekkes bastante konklusjoner; seinst i en Antenne-tidbatt da Haakon Lie omtalte Quisling som «Dahls helt».

Distanse

– Er Quisling din helt, Hans Fredrik Dahl?

– Som Quislings biograf blir man vant til litt av hvert, blant annet det å bli identifisert med objektet. Jeg har levd med Quisling så lenge nå at jeg egentlig ikke har noe imot å bli identifisert med ham. Han er min store interesse, og jeg har ikke følt det uappetittlig å arbeide med stoffet. Men det er ikke riktig å kalle ham min helt. Det er fullt mulig å skrive biografier uten å heroisere. Dette er en historiker-biografi med den nødvendige distansen til personen, altså en ganske annen måte å tilnærme seg objektet på enn f.eks. Haakon Lies glød over Martin Tranmæl.

For langt?

– Historikere mener du går for langt når du hevder at Quisling bør rehabiliteres. Er det her debatten kommer til å rase?

Hans Fredrik Dahl, i fokus for sine synspunkter på Quisling. Dahl fastholder at Quisling fortjener oppreisning på enkelte punkter. (Foto: Asgeir Valldal)

– Jeg konstaterer at mange synes at ordet rehabilitering er for kraftig. Hvis noen tror at jeg mener Quisling bør frikjennes for 9. april – dette behandles for øvrig ikke for i bind to – kan jeg forsikre at jeg ikke akter å gjøre det på den måten. Men Quisling fortjener en oppreisning for mange av de andre, mindre anklagene han har vært gjenstand for.

– Handler dette egentlig om en kollisjon mellom to motstridende historiesyn?

– Det finnes én tradisjon som

handler om å fortsette motstandskampen med historiske midler, og det er ikke min måte. Visst er det en spenning mellom historikere som selv deltok i motstandsbevegelsen og andre, det kjenner vi også fra utlandet. Det er ikke riktig å hevde at jeg står for et revisjonistisk historiesyn. Denne særegne trosretningen handler mest om å renvaske aktørene fra jødedrapene. Jeg sier neitakk til den basen. I Tyskland finnes det også en retning som kalles «historisering», og som dreier seg om å behandle nazismen og annen verdenskrig som et historisk kompleks snarere enn et moralsk kompleks. De er i prinsippet åpne for hva kildene forteller, selv om det strider mot det vi lærte på skolen. Her kan jeg kanskje plasseres. Det er ikke bare en generasjons-strid mellom forskere, kanskje mer en strid mellom ulike intellektuelle fronter.

– Neppes smittsomt

– Risikerer du nå å bli stilt til ansvar for nynazistenes oppslutning i Brumunddal og andre steder?

– Jeg kan vanskelig tenke meg at noen vil bli begeistret for rasisme av å lese min bok. Slik jeg trevler opp rasismens rotter hos Quisling er det neppe noen smittsom historie. Hvis en nynazist leter etter bekreftelse på egne holdninger, bør han spare seg utgiften til min biografi. Da kan han lese Quislings egne skrifter som er til salgs i alle antikvarier.

Hvordan Vidkun Quisling ble jødehater

Den norske NS-fører Vidkun Quisling var opprinnelig ingen antisemitt. Han trådte fram i norsk politikk etter Fridtjof Nansens død i 1930 med et program som ganske visst var rasebiologisk. Men programmet rettet ingen brådd mot jødene spesielt. Quislings interesse var ikke raser og mennesker, men systemer.

De to systemer som kjempet sin dødsstrid i verden, liberalismen og marxismen, ville etter hans skjema bli avløst av et tredje system, den nasjonale bevegelse, fascismen eller nasjonalismen. Den alltopplukende motsetning i verden gikk derfor mellom to fronter: «den borgerlig-marxistiske og den nasjonale».

Det avgjørende skritt over i antisemittismen tok Quisling da han høsten 1935 begynte å utlegge liberalismen og marxismen som jødiske frembringelser begge. Dermed gikk hovedmotsetningen i verden over til å bli en – som det kom til å hete – «tvekamp mellom det jødiske og det nordiske prinsipp», nedfelt i utenrikspolitikken som de nasjonale bevegelsers ensomme kamp mot den «okkulte» eller «skjulte» kraft som sto bak både liberalismen og bolsjevismen: jødedommen.

Dette var et sprang i tankegangen. Intellektuelt sett innebar det dertil et fall. Quisling, som ellers la vekt på fakta, på statistikk og konkrete data, henga seg fra nå av til vage og omtrentlige uttrykk. Det lot seg jo ikke gjøre å påvise, bare å påstå, at den jødiske «verdensliga» hadde avleggere i et så fjernt og lite land som Norge.

Den jødiske mentalitet

Men antisemittismen hadde en grobunn. I utgangspunktet var ordene «jøde» og «jødisk» rent generelt negativt ladet for de fleste av Quislings tilhengere – som de var det for mange andre av datidens nordmenn. Dette fremgår særlig tydelig av NS' kulturpolitiske terminologi. Her sto betegnelsen «jødisk» for en mentalitet som bevegelsen så sin oppgave i å bekjempe.

Dagbladet ble helt fra 1934 kalt «et jødeblad» – negativt, nedbrytende, snikskyttersk: «intet er hellig for dette blad». Foranledningen ble opprinnelig sagt å være at avisen var delvis jødisk eid. Da dette ble tilbakevist, erklærte NS-avisen at betegnelsen likevel var treffende, fordi Dagbladet er «jødevennlig, ensidig rødgløden».

de i sitt hat til nasjonalsosialismen, fanatisk i utspredelsen av løgnhistorier om det nye Tyskland, unorsk og internasjonaltistisk» – alt sammen typisk for den «internasjonale jødementalitet». Senere fulgte karakteristikkene «jødisk» som betegnelse på Nationaltheatrets repertoarpolitikk, på Gyldendals «gule serie» og på Hans Jacob Nilsens teaterledelse («jøde-ånden brer sig i vårt teaterliv») – da i betydningen: jødisk som mentalitet.

Man sto her overfor en kulturell, ikke en politisk eller biologisk antisemittisme, der Quisling og hans partifeller agiterte rent defensivt. «Et næsten overveldende antall kunstnere, forfattere og videnskapsmenn» har gått inn for den jødisk-orienterte marxismen, med

ga Quislings propagandasekretær Haldis Neegaard Østbye. Men dette var en overdrivelse. NS sto slett ikke uten støtte fra kulturlivet i kampen mot det åndelige forfall. En del av tidens kjente forfattere tilkjennega klar sympati for den nye bevegelsen. Knut Hamsun, først og fremst, men også Johan Bojer, Gabriel Scott, Ingeborg Møller og Marie Hamsun. Av yngre og lovende prosaister sto Waldemar Brøgger og Per Imerslund på bevegelsens side, av billedkunstnerne Jacob Sørme og Kai Fjell, av lyrikere Alf Larsen. Musikklivet var heller ikke uten talerør for den nasjonale opposisjon, først og fremst gjennom den unge komponistbevægelsen Geirr Tveitt, men også gjennom etablerte operasangerne som Sigurd Otnes. Av Universitetets professorer hadde NS regne med full sympati fra medisineren August Hansen og matematikeren Poul Heegaard, mens

Føreren og Telehirden, mai 1934. Ingen distinksjoner.

MED ENERETT FOR DAGBLADET

BLINDA

professorene Johs. With-Knudsen (økonomi) og Birger Meidell (forsikringsmatematikk) var fulle partimedlemmer, i likhet med NTH-professor Ragnar Skancke. Helt ensidig rød, promarxistisk og jødevennlig var altså det norske åndslivet ikke. I kulturkampen mot den jødiske mentalitet hadde NS visse forbundsfeller.

I løpet av året 1935 gikk så denne kulturelle antisemitisme over i en politisk. En nærmere undersøkelse (av Dag Bruknap) har vist at våren og sommeren 1935 ga noe av et gjennombrudd for denne ideologi i NS. Partiet var nettopp på denne tiden i ferd med å få en rik forgent lokal presse, med åtte-ni nye aviser i løpet av året. Dette ga spillerom for en langt bredere partiopinion enn før. Spalter skulle fylles, lokale skribenter fikk armlag. I en av avisene, Hedemark Fylkesavis, uttalte eksempelvis redaktøren, gardbruker Oliver Møystad i sitt første nummer (juni 1935) at hans organ særlig ville ta opp kampen mot «forjødningen» av det norske folk. Tilsvarende uttalelser er ikke vanskelige å finne i andre organer. En latent antisemitisme fikk nå komme til uttrykk. Men ennå sommeren 1935 forsøkte Quisling bevisst å holde igjen tilløp til denne retning, i første rekke for å bevare troverdigheten ved partiets forsvar av kristendommen.

Men begivenhetene i Tyskland stimulerte den nye tendens, både hos føreren og hans følge. Det vakte alminnelig oppsikt, også i Norge, da Hitler på partidagene i september 1935 proklamerte Nürnbergløvene, som diskriminerte jødene politisk og satte forbud mot ekteskap mellom «joder og statsborgere av tysk eller artsbeslektet blod».

Samtidig skjedde det noe som rent konkret brakte jødespørsmålet på dagsorden, en begivenhet av prinsipielt nytt innhold: den første jødiske immigrasjon til Norge av forfulgte fra Tyskland. Fra og med 1934 ble antisemitismens objekt plusselig nærværende i det hjemlige miljø.

NS-avisen – der Quisling var den politiske redaktør – tok tidlig i 1934 til orde mot «de såkalte jødeflyktninger», som ble sagt å være så tallrike at Grand Café i Oslo «den senere tid har fått et mindre nordisk preg». Utover høsten ble tonen skjerpet, og NS formulerte de første offisielle protester mot at flyktninger – jødiske eller ikke – skulle få norsk statsborgerskap eller i det hele gis varig opphold i landet. I dette føyde avisens seg til alminnelig opinionsbevegelse til høyre i 1930-årene, i retning av strammere kontroll og skjerpet vakthold mot enhver innvandring til Norge.

Både Bondepartiets og Bondepartiets program inneholdt slike poster, og de ble heller skjerpet enn mildnet utover i 30-årene – slik de faktisk også ble etterfulgt av norske myndigheter i praksis. Den motsatte bevegelse – en stigende innvandrervennlig holdning – var et fløystandpunkt rundt Dagbladet og Arbeiderpartiets venstregrupper. Den innbitt de fallende, all den stund det faktiske antall flyktninger og immigranter fra Det tredje rike ble holdt på minimum nivå. Knappt mer enn 300–400 i alt kom innenfor Norges grenser i perioden 1933–38 – de aller fleste for å reise videre imidlertid. Antallet jøder av disse lar seg ikke fastslå, men utgjorde i alle fall et meget lite mindretall, kanskje bare 50–100 personer. Men de var mange nok til å gjøre den jødiske immigrasjon til Norge til en stor sak i opinionen.

Under et foredrag i Universitetets Gamle festsal 7. februar 1935 kom det så til tulmulet. Halvparten av de rundt 200 fremmøtte var NS-folk. Hodann ble avbrutt i sitt foredrag og på tysk oppfordret til å forlate salen: flygeblader drynnet fra galleriet, og møtet utartet til høyroret drønnhuggeri mellom demonstranter og Hodann-tilhengere. «Den hedenske forfatter Arnulf Øverland som med mørkeblå snipp og sprengnødt rasende ansikt frembød et kostelig syn, var særlig ubehersket», refererte NS-avisen, som gjorde det meste ut av denne minneverdige kulturkamp – blant annet ved å kreve universitetets «marxistprofessorer» til ansvar for at festsalen var gitt dr. Hodann.

«Seksualjøden Hodann»
Særegent for Nasjonal Samlings standpunkt var den generelle motstand mot innvandrere dannet bakgrunn for aksjoner mot konkrete jøder. Aksjonene kom til å gjøre spesielt én person til ideologisk referanse-

punkt for både førerens og partiets dreining over i antisemitisk praksis: Max Hodann.

Hodann var en tysk jødisk lege og sexolog som besøkte Norge første gang vinteren 1931, da han holdt foredrag i det Mot Dag-bestyrted Studentersamfundet «om belæring av barn i seksuelle spørsmål». Han hadde nær kontakt med dr. Karl Evang, som trykte foredraget i første nummer av

Fra stevnet på Stiklestad sommeren 1934. Ved siden av Vidkun står pastor Kjeld Stub.

fykket han til Sveits og kom derfra via København til Norge høsten 1934.

Samtidig utga Tiden Hodanns lille bok «Mann og kvinne». Veiledning i seksuelle spørsmål» oversatt av dr. Sven Oftedal. Den ble startskuddet til en inngående agitasjon fra Nasjonal Samlings side.

Guibrand Lunde, rikspropagandasjefen i NS, som lenge hadde talt og skrevet mot Evangs tidsskrift og blant annet forsøkt å få påtalemyndigheten til å gripe inn, åpnet kampanjen mot «Mann og kvinne» i august 1934. Den marxistisk-materialistiske seksualopplysning, skrev han, i partiavisen, har til formål å skape slike forhold at de primære drifter, sulten og kjønnsdriften, ikke bare skal tilfredsstilles, men utvikles, og da for å skaffe menneskene «mest mulig lysfølelse». En sitatutkast fra Hodanns bok demonstrerte at denne forfatter i ett og samme skrift hylltet Sovjetunionen, forsvarte onani-er, nedrakket monogamiet, angrep kristendommen og fremmet klassehatet. «Hvor lenge» utbrøt Lunde i en klassisk retorisk gest «skal vi tale at denslags smusslitteratur skal kunne spres over landet og ødelegge familielivet og forperste den opvoksende ungdom?»

I november holdt Max Hodann et nytt foredrag i AUF Oslo. I salen satt NS' propagandaleder i Oslo, ingeniør Thomas Neumann, og tok notater. Et utførlig referat ble deretter sendt Justisdepartementet, av hvilket det ifølge referenten fremgikk at Hodann med sitt marxistiske agitasjonsforedrag hadde vist «en ringeakt for religionen som spotter enhver beskrivelse... Han oppfordrer likefrem ungdommen til å tilfredsstille sine seksuelle begjær ved onanie og homoseksualitet». Utvinningsordre ble krevet, stort oppslått i NS-avisen.

Under et foredrag i Universitetets Gamle festsal 7. februar 1935 kom det så til tulmulet. Halvparten av de rundt 200 fremmøtte var NS-folk. Hodann ble avbrutt i sitt foredrag og på tysk oppfordret til å forlate salen: flygeblader drynnet fra galleriet, og møtet utartet til høyroret drønnhuggeri mellom demonstranter og Hodann-tilhengere. «Den hedenske forfatter Arnulf Øverland som med mørkeblå snipp og sprengnødt rasende ansikt frembød et kostelig syn, var særlig ubehersket», refererte NS-avisen, som gjorde det meste ut av denne minneverdige kulturkamp – blant annet ved å kreve universitetets «marxistprofessorer» til ansvar for at festsalen var gitt dr. Hodann.

«Seksualjøden Hodann»
Særegent for Nasjonal Samlings standpunkt var den generelle motstand mot innvandrere dannet bakgrunn for aksjoner mot konkrete jøder. Aksjonene kom til å gjøre spesielt én person til ideologisk referanse-

mer av Tidsskrift for Seksuell opplysning. Senere utga han også et par separate skrifter om seksualopplysning på Arbeiderpartiets forlag. I sin hjemby Berlin virket han i kommunistpartiets organisasjon «Rote Hilfe» og var en kontroversiell mann for byens helsemyndigheter. Etter å ha sittet fengslet noen måneder etter riksdagsbrannen i 1933 flyktet han til Sveits og kom derfra via København til Norge høsten 1934.

almarxismen kunne inngi «alle perverse ... og andre seksuelt nødlidende» en sterk fantasi, en lengselsfull suggesjon, om at i det marxistiske samfund, «og bare der, vil de få sine tilbøieligheter tilfredsstilt». Mot dette stilte partiføreren sin mest høystemte prosa til advarsel: «Den marxistiske materialist taler til dyret i mennesket, og vet hva han gjør. Det er hans taktiske og satsniske plan å løse underverdensens krefter i samfunnet og i de enkelte mennesker... som åpner porten for den marxistiske slavestat hvor nøden og den tapte frihet skal glemmes i det eneste som er fritt: lasten... Norske kvinner og menn, våkn til forståelse av at Eders dybeste interesser er dødelig truet som aldri før, ikke engang tilnærmet, i vårt folks historie. Våkn til vern om det som gjør livet verd å leve!»

Med denne klingende fanfare gikk kampen mot «hodannismen» inn som fast inventar i Nasjonal Samlings kulturprogram. Kampen gjaldt seksualopplysning, legal abort og mødrehygienekontorer, og ble ført med lepesedler, møtedemonstrasjoner og polemikk mot radikale leger som Karl Evang og Nic. Hoel (Waal). Med i kampen fulgte også en stigende tendens til antisemitiske utfall – mot «jødeseksualistene» Max Hodann, Otto Lous Mohr og Wilhelm Reich. Den siste var innvandret til Norge 1934, og ble snart den jødiske immigrant som tyngst fikk bære ansvaret for seksualmarxismen som kulturtendens. psykoanalyse, moraloppløsningen, ungdommens forførelse – alt dette som den flyktend dekadens fra nasjonalsosialismens hjemland etter NS mening truet med å dumpe på de norske strender.

Det var altså den kulturpolitiske agitasjon som først åpnet for antisemitismen i Nasjonal Samlings vokabular. Gjennom sommeren 1935 kom det til en oppblomstring av allmenn antisemitisme. Og i september 1935 åpnet så hovedorganet for en egentlig politisk behandling av jødespørsmålet, med forklaring av begrepene «den internasjonale jødedom», «den jødiske verdenssammensvergelse», derunder den skjulte pakten mellom Rothschild og Stalin. Uten navn, foreløpig, ble også Høyres fører – Hambro – stemplet for å være «av jødisk herkomst» og følgelig «blottet for norsk nasjonalfølelse». I to taler ved månedens slutt – på Youngstorger i Oslo 26. september og på Festplassen i Bergen to dager etter – gikk så partiføreren endelig ut offentlig med en antisemitisk forklaring av storpolitikkens Etiopia-konflikten, sa Quisling, skyldtes «den internasjonale jødeimperialismens spill» – samtidig som han kunne påvise at «90 % av dem som står bak marxismen er jøder, hel- og halvjøder» – det siste med en klar referanse til Nürnbergløvenes terminologi.

Dermed var loddet kastet, argumentet valgt. Men hva mente følget om førerens valg?

Hakekors mot Olavskors

«Det er mange som tror at vor bevegelse vil begynne en jødeforfølgelse å la Tyskland og derfor ikke går med i N.S.», skrev et medlem til Quisling vinteren 1935. Både tilhengere og motstandere ventet på at noe ville skjje – brevskrivere for sin del med angst. «Jeg håber... jødeforfølgelsen ikke er aktuell». Andre oppfordret ham der imot til å ta spørsmålet opp for fullt: Det går ikke lenger «å «lappe» på det med Olavskors og lignende», skrev en aggressiv Oslo-arkitekt til sin fører.

Den interne striden i NS om jødespørsmålet ble en kinkig sak for Quisling. I utgangspunktet var han selv del av

Frans Hals: «Den hollandske familie», maleriet som skulle ha sikret Quisling økonomisk i 1930-årene.

den til takende antisemitiske bevegelse, ja han var dens førende ideolog. Men uenigheten i egne rekker stilte også rent praktiske utfordringer. Striden aktiviserte nemlig flere, delvis overlappende lag av motsetninger i partiet.

Partiets sokneprester – Kjell Stub i Oslo, Martin Tvetter i Vardo, Knut Geelmuyden i Masfjord, Håkon Hovin i Åmot og andre – så med uro på den økende antisemitisme i NS. Dens uttrykksformer var ukristelige. Dessuten var det tydelig at mange av dens forkjempere bevisst ønsket å henge den prestelige innflytelse til side, rensse NS-ideologien for jødiske beaktninger og avvike andaktene som faste innslag.

Vidkuns brødre ble også utvalgt som mål for aksjoner og avvike andaktene som faste innslag.

Informasjonsforbudet tillot bare bruk av skjorter merket. (Alle bilder fra boka «En fører blir til»)